

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 1794/1-ХП/5 26.12.2013. године	
--	--

ВЕЋЕ НАУЧНИХ ОБЛАСТИ
ДРУШТВЕНО-ХУМАНИСТИЧКИХ НАУКА

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IX редовној седници, 26.12.2013. године – на основу чл. 231. став 1. алинеја 15. и 16. и члана 278. Статута Факултета, прихватило Извештај Комисије за докторске студије с предлогом теме за докторску дисертацију: **УРЕЂЕЊЕ РИМСКИХ РУДНИКА СРЕБРА И ОЛОВА У ШПАНСКИМ ПРОВИНЦИЈАМА И У ИЛИРИКУ**, докторанда Жељке Шајин.

За ментора је одређен проф. др Жарко Петковић.

Доставити: 1х Универзитету у Београду 1х Стручном сараднику за докторске дисертације 1х Шефу Одсека за правне послове 1х Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Василије Гвозденовић
---	--

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ Веће научних области друштвено-хуманистичких наука (Назив већа научних области коме се захтев упућује)
04/1-2 бр. 6/2414	
(број захтева)	
19.11.2013.	
(датум)	

ЗАХТЕВ
за давање сагласности на предлог теме докторске дисертације

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на предлог теме докторске дисертације:

Уређење римских рудника сребра и олова у шпанским провинцијама и у Илирику

(пун назив предложене теме докторске дисертације)

НАУЧНА ОБЛАСТ историја

ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ:

Име, име једног од родитеља и презиме кандидата:

Жељка (Драго) Шајин

Назив и седиште факултета на коме је стекао високо образовање: Филозофски у Београду

Година 2003. дипломирања:
Назив магистарске тезе кандидата: _____

Римски рудници железа у северозападној Босни

Назив факултета на коме је магистарске тезе одбрањен: Филозофски

Година одбране магистарске тезе: 2008.

Обавештавамо вас да Наставно-научно веће је
на седници 26.12.2013. одржаној
размотрило предложену тему и закључило да је тема подобна за израду докторске дисертације.

	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>
--	--

Додатак уз образац 1.

ПОДАЦИ О МЕНТОРУ

за кандидата Жељку Шајин

Име и презиме ментора: Жарко Петковић

Звање: ванредни професор

Списак радова који квалификују ментора за вођење докторске дисертације:

1. [The aftermath of the Apamean settlement: early challenges to the new order in Asia Minor, Klio 94/2\(2012\), 357–365](#)
2. [Sulla and the Liburnian Campaign of Cinna, Aevum . 82\(2008\), 119-125](#)
3. [ZEUS SYNENOS in the Kosmaj Inscription, Starinar, N.S. 48\(1997\), 185-187](#)
4. [Римски провинцијски намесници и легати у Делима хришћанских мученика, у: Свети цар Константин и хришћанство, \(ур. Д. Бојовић\) т. 2, Ниш 2013, 331-340](#)
5. [Спољна политика Понтске краљевине, Београд 2009](#)

Заокружити одговарајућу опцију (А, Б, В или Г):

А) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији техничко-технолошких, природно-математичких и медицинских наука ментор треба да има најмање три рада са SCI, SSCI, AHCI или SCIE листе, као и Math-Net.Ru листе.

Б) У случају менторства дисертације на докторским студијама у групацији друштвено-хуманистичких наука ментор треба да има најмање три рада са релевантне листе научних часописа (Релевантна листа научних часописа обухвата SCI, SSCI, AHCI и SCIE листе, као и ERIH листу, листу часописа које је Министарство за науку класификовало као M24 и додатну

листу часописа коју ће, на предлог универзитета, донети Национални савет за високо образовање. Посебно се вреднују и монографије које Министарство науке класификује као M11, M12, M13, M14, M41 и M51.)

В) У случају израде докторске дисертације према ранијим прописима за кандидате који су стекли академски назив магистра наука ментор треба да има пет радова (референци) које га, по оцени Већа научних области, квалификују за ментора односне дисертације.

Г) У случају да у ужој научној области нема квалификованих наставника, приложити одлуку Већа докторских студија о именовању редовног професора за ментора.

ДЕКАН ФАКУЛТЕТА

Датум _____

М.П.

ОБРАЗЛОЖЕЊЕ ТЕМЕ

(предмет и циљ истраживања, структура рада и радни наслови поглавља, основне хипотезе и метод истраживања, литература)

1. Предмет и циљ дисертације

Тема докторског рада је уређење рудника сребра и олова у шпанским провинцијама и у Илирику у доба римског Царства. Рудници сребра и олова Шпаније и Илирика као најзначајнији руднички региони били су предмет истраживања бројних научних студија које су се бавиле привредном историјом римског Царства. Те студије су проучавале различите аспекте организације рударства у овим провинцијама, третирајући ове проблеме – оправдано и очекивано -- као питања привредне историје различитих дијелова Царства. У намјери да покажемо заједничке елементе у развоју римске управе у рудницима сребра и олова од времена Принципата па све до времена Позног Царства, покушаћемо да на цјеловит начин упоредо истражујемо рударство у Илирику и Шпанији, не занемарујући притом све разлике које су постојале: географске, хролошке, етнчке, културне, итд.

Римљани су своја прва искуства у организацији рудничке експлоатације сребра и олова стекли на простору Шпаније коју можемо посматрати и као главни ослонац римске монетарне политике у доба Републике. У епоси Принципата дошло је до суштинских промјена у односу римске државе према рудничком сектору. Рудници су постали власништво царске благајне тј. фиска а наредна фаза отпочела је Веспасијановим реформама управе над јавним добрима. Управо на подручју Шпаније били су примјењени нови облици управљања и били су правно уређени посебном рудничком легислативом. Рудничка легислатива која је превасходно уређивала начин организације рудника сребра и олова настала је у вријеме владавине цара Веспасијана а њене одредбе биле су касније надопуњаване због потребе да се различите области рударства јасније прецизирају и дефинишу.

Законици рудника Випаске донешени од стране цар Хадријана а којима се уређивала експлоатација сребра и олова у овдашњим рудницима представљају само последњу верзију поменутих закона.

Главни модел експлоатације рудника сребра и олова био је индиректни модел у којем су експлоатацију руде вршили колони који су претходно куповали рудничке јаме од фиска а сами рудници били су организовани као руднички дистрикти изузети из провинцијске муниципалне организације. Осиромашење шпанских рудних депозита као и прекид експлоатације у највећим рудницима сребра и олова у вријеме раног Царства помјериће центар римског рударства ка подручју Илирика. Главни циљ ове дисертације јесте да покаже континуитет царске економске политике према рудничком сектору и чињеницу да су рудници сребра и олова Илирика у доба Царства били од примарног значаја за римску државу.

Искуства стечена на подручју Шпаније као и важећа правна регулатива били су уз одређене модификације примјењени приликом организовања бројних рудничких дистрикта Илирика средином другог вијека н.е. Цареви Трајан и Хадријан организовали су експлоатацију руде сребра и олова широм Илирика а правни основа за експлоатацију у новоформираним рудничким дистрикта били су закони идентични законима рудника Випаске. То најбоље објашњава чињеницу да и поред великог значаја илирских рудника за царску благајну није постојао и посебан закон, *lex metalli*, који би регулисао уређење рудника на овом подручју.

2. Опис садржаја (структура рада по поглављима)

Докторска дисертација на тему: Уређење рудника сребра и олова у шпанским провинцијама и у Илирику у доба римског Царства састојаће се из укупно пет тематских цјелина а то су: Увод, Хиспанија, Илирик, Културно-историјска разматрања и Римска рудничка легислатива Позног Царства. Дисертација ће такође

садржавати и прилоге у које спада: текст и превод закона *Lex territorio metalli Vipascensis dicta* и *Lex metallis dicta* као и одредбе десете књиге Теодосијевог кодекса, *De metallis et metallariis*, које се директно односе на руднике и рударе током Позног Царства.

(1) Увод:

Увод представља прву тематску цјелину. Он се састоји из кратког образложења теме који прати и кратак историјат истраживања са јасним упутама на главне публикације и студије које су се у претходном периоду бавиле истим питањем. Други дио увода односи се на римске руднике сребра и олова у вријеме Републике.

(2) Шпанија:

Друга тематска цјелина под насловом *Шпанија* састављена је из три поглавља. Прво поглавље, *Римски рудници сребра и олова на подручју шпанских провинција у вријеме Републике*, прати историјат доласка рудника у јужном дијелу Шпаније под римску власт након завршетка другог пунског рата. Главни садржај овог поглавља прати организацију рудника сребра и олова на подручју Нове Картагине, најзначајнијег рудничког региона Шпаније, долазак бројних италских оператера као и индиректне посљедице рударства на развој локалне заједнице а превасходно на статус самог града. Осим тога, ослањајући се на претходне студије које су се бавиле рудницима Нове Картагине посебна пажња посвећена је и просопографским истраживањима натписа са оловних слитака пронађеним широм Медитерана који освјетљавају везе између рударства и бројних јавних личности из историје Рима. Ријеч је о припадницима витешког и сенаторског ранга којима је новац добијен од експлоатације рудника помогао да побољшају свој друштвено-политички статус. Друго поглавље у склопу ове цјелине, *Римски рудници сребра и олова на подручју шпанских провинција у вријеме раног Царства*, прати све промјене које су

наступиле почетком Принципата са освртом на настанак посебне царске администрације надлежне за руднички сектор. Како садржај прати развој рудничке администрације у склопу провинцијске финансијске прокурателе Шпаније у садржај овог поглавља ући ће и руднички региони у којима се експлоатисало злато. Иако они нису предмет ове студије њихов статус као и рудничка администрација која је њима управљала били су саставни дио јединствене рудничке прокурателе и као такви нашли су своје мјесто у садржају овог поглавља.

Треће поглавље друге тематске цјелине, *Законици рудника Випаске*, у потпуности су посвећени правном статусу рудничких дистрикта тј. рудничкој легислативи која своје почетке биљежи у вријеме владавине цара Веспасијана. Ово јединствено законодавство пронађено на подручју Аљустрела из времена владавине цара Хадријана једина је сачувана легислатива која је уређивала начин функционисања рудничких дистрикта у којима се експлоатисало сребро и олово. Након кратког увода о историјату проналаска таблица из Випаске садржај овог поглавља дијели се на два поднаслова, *Lex territorio metalli Vipascensis dicta* и *Lex metallis dicta*. У сваком од њих дата је анализа чланова законика уз приказ главних проблема у тумачењу појединих одредаба закона који су дуго времена изазивали бројне полемике и дискусије међу истраживачима.

Главни циљ овог поглавља јесте прије свега да се упознамо са правним статусом колона и начинима њиховог организовања као и са цјелокупном процедуром експлоатације руде. Уврштавањем законика рудника Випаске у дискусије о илирском рударству добија се нови правни оквир за разумјевање статуса колона на подручју Илирика али и боље разумјевање цјелокупне организације бројних рудничких дистрикта.

(3) Илирик:

Трећа тематска цјелина, *Илирик*, састојаће се из четири поглавља. У уводу ћемо на основу литерарних извора приказати сам почетак римске експлоатације рудника сребра и олова као и процес организације рудничких дистрикта. Три поглавља у

склопу ове тематске цјелине бавиће се засебно са три најзначајнија рудничка региона Илирика у којима се експлоатисало сребро и олово.

Прво поглавље, *Рудници сребра и олова на подручју Домавије*, прати организацију рудника на подручју Домавије који су били подјељени између двије провинције, Паноније и Далмације, а главни акценат стављен је на каријере царских званичника који су у својству рудничких прокуратора управљали рудничким дистрикта. Проучавање војних и цивилних каријера управника домавијских рудника на основу веома богате епиграфске грађе омогућава нам да стекнемо увид не само у каријере веома значајних царских службеника већ и у унутрашњу организацију рудничке администрације у склопу царске канцеларије у Риму. Тематика овог поглавља обухвата и међусобне односе и утицаје између Домавије и сусједног рудничког дистрикта а нарочито утицај рудника на развој Домавије који се директно одразио на статус овог насеља који ће у неколико наврата мјењати свој статус, од викуса преко муниципија до колоније.

Друго поглавље, *Рудници сребра и олова на подручју Авале и Космаја*, прати организацију експлоатације сребра и олова у горњо-мезијским рудницима сребра и олова на основу веома богате епиграфске и нумизматичке грађе. У непрекинутом низу шумадијских рудника сребра и олова издвајају се авалски и космајски руднички регион уз који био је везан и простор планине Рудник. На основу бројних натписа упознаћемо се са рудничким прокураторима који су управљали авалским и космајским рудничким дистриктом али и са бројним колонима који су вршили саму експлоатацију. Анализираћемо и однос између поменутих рудничких дистрикта и сусједног Сингидунума са посебним освртом на вријеме трећег вијека н.е. када је на цијелом подручју Илирика дошло до обједињавања рудничких региона са градовима у њиховом сусједству. Рудничка подручја Горње-Мезије чувале су римске легије као и бројне помоћне јединице те је посебна пажња посвећена и улози римске војске на територији рудничких дистрикта.

Главни циљ овог поглавља јесте да прикажемо начин организације рудничких дистрикта Горње-Мезије али и показати приоритет *res metallica* са римску државу. Ово је нарочито примјетно у размјештању помоћних јединица у унутрашњости Горње-Мезије кроз цијели други и трећи вијек нове ере и поред уобичајене

политике римских царева да се војска ангажује на пословима искључиво војне природе. Незаобилазна су и истраживања која се односе на породице имућних досељеника који су привучени dobrim изгледима за зараду пристигли на ово подручје како би у својству колона експлоатисали сребро и олово.

Треће поглавље, *Римски рудници сребра и олова Дарданије*, превасходно је посвећено централном дијелу Дарданије. Ријеч је о рудницима сребра и олова који су се налазили у близини данашње Сочанице на Косову. Истраживања ће обухватити богату епиграфску грађу захваљујући којој можемо пратити управљачку структуру локалних рудника. Већина натписа потиче из трећег вијека н.е. када је забиљежен највећи интензитет производње. За Сочаницу као и за Домавију и Сингидунум располажемо директним подацима о међузависности рудника и града у његовом непосредном сусједству. У том смислу значајна пажња биће посвећена промјени статуса ових градова, *metalla municipii Dardanorum/ colonia metallorum Domavianorum*, тј. облицима повезивања рудничке територије са сусједним градовима. На подручју Дарданије проналазимо присуство ослобођеника сенаторских и витешких породица који су деценијама стицали добит експлоатишући руднике Дарданије и Горње-Мезије.

Четврто поглавље, *Римски рудници сребра и олова Илирика у доба Позног Царства*, бави се свим промјенама које су наступиле током четвртог вијека н.е. након реформи цара Диоклецијана и Константина Великог. На основу епиграфске грађе која биљежи присуство царских прокуратора у рудничким регионима Илирика настојаћемо доказати да извршене реформе нису промјениле средњи ниво власти у систему организације царских рудника. И поред обједињавања рудничких градова са градовима у сусједству и преузимања обавеза локалних прокуратора од стране градских достојанственика није дошло до муниципализације рудничких региона тј. њихов статус као фискалног домена је и даље остао непромјењен. Међутим, настојаћемо показати да се монетарна реформа цара Константина Великог суштински одразила на ниво производње сребра и његово свођење на локалне потребе.

Главни циљ треће тематске цјелине јесте да покажемо на који је начин римска држава примјенила постојећа искуства и правну регулативу стечену на подручју

Шпаније приликом организовања рудничких дистрикта на подручју Илирика. Показаћемо да су руднички региони Илирика након исцрпљивања шпанских депозита почетком Принципата постали руднички регион од примарног значаја за римску монетарну и економску политику. Организација експлоатације илирских рудника сребра и олова представљала је континуитет римске царске политике према рудничком сектору. Већи обим експлоатације као и различите спољно-политичке околности приморале су царску канцеларију да прибјегне и одређеним адаптацијама које се огледају у централизацији рудничких активности тј. у формирању посебне рудничке администрације унутар канцеларији *a rationibus* у Риму.

(4) Културно-историјска разматрања

Четврта тематска цјелина, *Културно-историјска разматрања*, односи се на културну историју римског рударства. У оквиру овог поглавља наша пажња биће усмјерена на руднички пантеон који је настао као посљедица веома специфичне рударске свакодневнице. На основу бројних вотивних споменика пронађених на територији илирских рудничких дистрикта пратићемо различите манифестације рударске побожности. Бројни вотивни споменици свједоче не само о тешкоћама и страху којем су рудари били свакодневно изложени већ преко њих можемо пратити и хетерегони састав становништва рудничких дистрикта. Међу њима проналазимо припаднике локалног становништва али и бројне колоне пристигле из западних и источних крајева Царства.

(5) Римска рудничка легислатива Позног Царства

Посљедња тематска цјелина, *Римска рудничка легислатива Позног Царства*, односи се на законску регулативу донешену током четвртог вијека н.е. Издвојена је

као засебна цјелина због неколико разлога. Као прво, ријеч је о законским одредбама Теодосијевог кодекса које су регулисале питања као што су: бјекства рудара, недостатак радне снаге, тражење руде, напуштање рудничких региона Илирика од стране локалних рудара и откуп златне прашине. Поменуте одредбе су једина сачувана легислатива која нам пружа податке о веома важним сегментима рудничке организације. На основу њих упознајемо се и са највећим проблемом римске државе, недостатком радне снаге. Како је римски монетарни систем након реформи цара Константина био заснован на златном новцу , *solidus*, скоро све одредбе поменутог закона третирају експлоатацију рудних депозита злата али не и сребра. Управо због тог разлога ово поглавље издвојено је из треће тематске цјелине и обрађено као посебно поглавље. Његов значај, међутим, лежи у чињеници да нам омогућава да испратимо царску политику према рудницима током четвртог вијека н.е. али и да стекнемо увид у све промјене које су се десиле у међувремену.

(6) Закључак

Закључак ће приказати најважније карактеристике римске политике према рудницима сребра и олова од времена Принципата до времена Позног Парства при чему ће обухватати закључке сваке тематске цјелине понаособ. Главни циљ биће да укажемо на директне везе између индиректног модела рудничке експлоатације који је настао на подручју шпанских провинција и Илирика али и показати да су рудници сребра и олова Илирика били од примарног значаја за римско Царство.

(7) Додатак

Због значаја одредби закона рудника Випаске за истраживање правног статуса рудника сребра и олова у доба римског Царства и чињенице да до сада није постојао превод текста оба закона на српски језик додатак ће садржавати упоредне текстове закона *Lex territorio metalli Vipascensis dicta* и *Lex metallis dicta* и превод на српски језик. Апендикс ће такође садржавати текстове одредаба десете књиге Теодосијевог кодекса, *De metallis et metallariis*, и превод на српски језик.

Основне хипотезе:

У склопу докторске дисертације настојаћемо доказати слиједеће хипотезе. Захваљујући осиромашењу рудних депозита Шпаније центар римског рударства помјерао се ка истоку. Нови руднички систем који је настао на тлу Шпаније почетком Принципата био је оквир за организацију рудничких дистрикта на подручју Илирика. Интензивирање рудничке експлоатације забиљежено је у вријеме владавине цара Трајана и Хадријана а присуство припадника царске канцеларије на овом подручју свједоче римски руднички новци исковани од стране истих владара. Индиректни модел експлоатације који је развијен на подручју Шпаније биће примјењен и на простору Илирика.

За правну основу имао је рудничку легислативу истовјетну законима рудника Випаске која је била донешена у вријеме цара Хадријана. То значи да су колони експлоатисали рудничке јаме на територији илирских рудничких дистрикта које су претходно куповали од фиска и тиме стицали *proprietas* и да су у правом смислу ријечи били пословни партнери царске благајне. Ово пружа потпуно нови оквир за тумачење бројних натписа пронађених на простору Илирика а који су били подигнути од стране колона. На основу епиграфске грађе и просопографских истраживања показујемо да је особље шпанских рудника учествовало у организацији рудничких дистрикта Илирика средином другог вијека н.е. Значај илирских рудника сребра и олова за римску државу се огледа и у каријерама највиших римских званичника који су боравили на овом подручју и који су били вишег ранга него царски прокуратори који су управљали рудницима Дакије. Долазили су из кругова веома блиских римским царевим али и веома истакнутим сенаторима и припадницима витешког staleжа. Коначно, главна хипотеза јесте да су рудници сребра и олова Илирика били подручје од примарног значаја за римску државу у вријеме Царства. Од времена Принципата па све до Позног Римског Царства били су главни ослонац римске монетарне стабилности и економске

самоодрживости.

Методе које ће се примјењивати у истраживању:

У склопу истраживања користиће се аналитички метод и метод поређења. Аналитички метод подразумева детаљну анализу индиректног модела рудничке експлоатације који је настао на подручју шпанских провинција за вријеме Принципата, анализу организације рудничких дистрикта на подручју Илирика са посебним акцентом на каријере царских званичника. Анализа ће посебан акценат ставити и на римску рудничку легислативу. Поред аналитичког метода током дисертације користиће се и метод поређења који има за циљ да испрати континуитет римске царске политике према рудницима сребра и олова. Он нам омогућава да се упознамо са процесом примјене индиректног модела на подручју Илирика средином другог вијека н.е. Упоредни модел одвојено ће посматрати његову примјену на подручју три најзначајнија рудничка региона Илирика у којима се експлоатисало сребро и олово.

Очекивани резултати и научни допринос

Дисертација има за циљ да докаже постављене хипотезе о континуитету царске економске политике према рудницима сребра и олова у доба римског Царства. Треба да прикаже прије свега главне карактеристике организације бројних рудничких дистрикта на подручју Илирика и примјену важеће рудничке легислативе као правног основа за уређење илирских рудника. Увођењем законика рудника Випаске у дискусије о рударству Илирика ствара се потпуно нови правни оквир за тумачење статуса колона који су на подручје Илирика пристизали из свих дијелова римске државе. Њих више не можемо посматрати као закупце царске имовине већ искључиво као власнике рудничких јама и пословне партнере царске благајне. Пратећи каријере царских прокуратора дисертација ће показати да су они представљали појединце из кругова веома блиских римским царевима што довољно јасно показује количину средстава коју су илирски рудници доносили у

царску благајну. Коначно, дисертација треба да покаже приоритет *metalla Illyrici* за монетарну и фискалну стабилност римске државе у вријеме Принципата што је било незамисливо без илирских рудника сребра и олова.

Литература:

G. Alföldy, *Die Stellung der Ritter in der Führungsschicht des Imperium Romanum*, *Chiron*, 11, 1981, 169 – 215.

G. Alföldy, *Bevölkerung und Gessellschaft der Römischen provinz Dalmatien*, Budapest, 1965.

G. Alföldy, *Patrimonium Regni Norici*, Ein Beitrag zur Territorialgeschichte der römischen Provinz Noricum, *BJb*, 170, Bonn, 1970, 163 – 77.

G. Alföldy, Die regionale Gliederung in der römischen Provinz Noricum, у: G. Gottlieb (ed.), *Raumordnung im Römischen Reich. Zur regionalen Gliederung in den gallischen Provinzen, in Raätien, Noricum und Pannonien. Kolloquium an der Universität Augsburg anlalässlich der 2000-Jahr-Feier der Stadt Augsburg vom 28. bis 29. Oktober 1985*, Munich, 37 – 55.

I. J. Andreau, *Recherches récentes sur les mines à l'époque romaine*, I, *Propriété et mode d'exploitation*, *RN*, 31, 1989, 86 – 112.

J. Andreau, *Recherches récentes sur les mines à l'époque romaine* II. *Nature de la main d'œuvre, histoire des techniques et de la production*, *RN*, 32, 1990, 85 – 108.

E. Badian, *Publicans and sinners: private enterprise in the service of the Roman Republic*, Oxford, 1972.

W. Bebko, *Les epaves antiques du Sud de la Corse*, *Cahiers Corsica* 1 - 3, Bastia, 1971.

F. Benoît, *Nouvelles épaves de Provence* III, *Gallia*, 20, 1962, 147 – 76.

M. Benabou, *La résistance africaine à la romanisation*, Paris, 1976.

I. Bojanovski, *Antičko rudarstvo u svjetlu epigrafskih i numizmatičkih izvora*. *Zbornik*

radova sa simpozijuma, Rudarstvo i metalurgija Bosne i Hercegovine od praistorije do početka XX vijeka, (8 – 11 novembra 1973) Zenica, 1999, 133 – 177.

I. Bojanovski, *Municipium Malvesiatium*, *ARR*, 6, Zagreb, 1968, 241 – 262.

I. Bojanovski, *Arheološki pabirci sa područja antičke Domavije*, *ČiG* 6, 1965, 101- 110.

I. Bojanovski, *Arheološke – epigrafske bilješke sa Drine*, *ČiG* 7, 1967, 47 – 49.

I. Bojanovski, *Severiana Bosnensia*, *ČiG* 9, 1972, 37 – 52.

I. Bojanovski, *Prilozi topografiji antičke Agentarije. Slučajni arheološki nalazi s područja Domavije*, *ČiG* 14, 1982, 137 – 153.

G. Boulvert, *Esclaves et affranchis impériaux sous le Haut-Empire romain. Rôle politique et administratif*, Naples. 1970.

G. Boulvert, *Domestique et fonctionnaire sous le Haut-Empire romain. La condition del’affranchi et de l’esclave du Prince*, Paris, 1974.

L. M. Birliba, *Les affranchise dans les provinces romaines de l’Illyricum*, Wiesbaden, 2006.

V. Blanco, *Principios y sistema del derecho minero : Estudio histórico-dogmático*, Santiago de Chile, 1992.

J. M. Blázquez, *Historia económica de la Hispania romana*, Madrid, 1978.

T. R.S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic*, Vol. 2, New- York, 1951 – 1952.

C. G. Bruns, *Fontes iuris Romani antiqui*, I, Tübingen, 1909.

P. A. Brunt, *Princeps and equites*, *JRS* 73, 1983, 42 – 75.

P. A. Brunt, *Italian Manpower*, Oxford, 1971.

G. Webster , *The Roman Imperial Army of the First and Second centuries AD*, Oklahoma - London, 1998.

H. P. Viljoen, *The rights and duties of the holder of mineral rights*, Leiden, 1975.

A. J. N. Wilson, *Emigration from Italy in the Republican Age of Rome*, New - York, 1966.

L. Wickert, *Bericht über eine zweite Reise zur Vorbereitung von CIL II Suppl. 2*, SDAW, Berlin, 1931.

T. P. Wiseman, *New Men in the Roman Senate, 139 B.C. - A.D. 14*, Oxford, 1971.

M. Grant, *From Imperium to Auctoritas*, Cambridge, 1946.

- F. Grosso, *La lotta politica al tempo di Commodo*, Turin, 1964.
- P. Garnsey, *Independent Freedmen and the Economy of Roman Italy under the Principate*, *Klio*, 63, 1981.
- O. Davies, *Roman mines in Europe*, Oxford, 1935.
- H. Devijver, *The equestrian officers of the Roman Imperial Army (Mavors IX)*, Stuttgart, 1992.
- A. Domaszewski, *Inschriften aus Bosnien (Domavia)*, *AEM*, 8, Wien, 1884, 243 – 246.
- A. Dobo, *Die Verwaltung der römischen Provinz Pannonien von Augustus bis Diokletianus*, Amsterdam, 1968.
- C. Domergue, *Les mines de la péninsule Ibérique dans l'Antiquité romaine*, Collection de L'École française de Rome , 127, 1990.
- C. Domergue, *Les Planii et leur activité industrielle en Espagne sous la République*, *Mélanges de la Casa de Velazquez*, 1965, 9 – 27.
- C. Domergue, *Les Mines Antiques. La production des métaux aux époques grecque et romaine*. Paris, 2008.
- C. Domergue, *La Mine Antique D'Aljustrel (Portugal) et les Tables de Bronze de Vipasca*, Bordeaux, 1983.
- C. Domergue, *Introduction à l'étude des mines d'or du nord-ouest de la péninsule Ibérique dans l'Antiquité*, *Legio VI Gemina*, Leon, 1970, 253 – 286.
- A d'Ors, *Epigrafía jurídica de la España Romana*, Madrid, 1953.
- С. Душанић, *Организација римског рударства у Норику, Панонији, Далмацији и Горњој-Мезији*, *ИГ*, 1 - 2, Београд, 1980, 7 – 55.
- S. Dušanić, *The Economy of Imperial Domains and the Provincial Organization of Roman Illyricum*, *Godišnjak CBI* , 27, Sarajevo, 1991, 46 – 52.
- S. Dušanić, *The miners cults in Illyricum*, M.C.Domergue, *Pallas*, 50, 1999, 129 – 139.
- S. Dušanić , *Aspects of Roman mining in Noricum, Pannonia, Dalmatia and Moesia Superior*, *ANRW II*, 6, Berlin - New York, 1977, 52 – 94.
- S. Dušanić , *Roman mining in Illyricum: Historical aspects*, *Atti del convegno internazionale Cividale del Friuli*, 25 - 27. 9. 2003, Pisa 2004, 247- 270.

- S. Dušanić , The Roman mines of Illyricum: Organization and Impact on provincial life, y: C. Domergue (ed.), *Mineria y metalurgia en civilizaciones mediterraneas y europeas* (Coloquio internacional Madrid 1985) II , Madrid , 1989, 148 – 156.
- S. Dušanić, Army and mining in Moesia Superior, y: (G. Alföldy - B. Dobson - W. Eck eds) *Kaiser, Heer und Gesellschaft in der Römischen Kaiserzeit*, Gedenkschrift für E. Birly, Stuttgart, 2000, 343 – 363.
- С. Душанић, Хетероклитичко метали у натписима рудничког новца, *ЖА*, 21, 1971, 535 – 554.
- S. Dušanić, Mounted Cohorts in Moesia Superior, y: J. Fitz (hg.), *Akten des XI Internationalen Limeskongresses* (Székesfehérvár 30.8.- 6. 9. 1976), Budapest, 237 – 246.
- S. Dušanić, The legions and the fiscal estates in Moesia Superior: Some Epigraphical Notes, *Arh. Vestnik* , 41, 1990, 585 – 595.
- S. Dušanić, Iz istorije rimskog rudarstva u Gornjoj Meziji, *Arh. Vestnik*, 28 , 1977, 163 – 179.
- S. Dušanić, Epigraphical Notes on Roman Mining in Dardania, *Starinar* , 45 – 46, 1994 - 95, 27 – 34.
- S. Dušanić, An Imperial Freedmen Procurator in Sočanica, *ZNM* , 16 , 1 , 1996, 211- 216.
- S. Dušanić, The Administrative History of Roman Mines in North-western Dardania: a Lost Document, *ŽA* , 47, 1997, 31 – 42.
- S. Dušanić, The Princeps Municipii Dardanorum and the Metalla Municipii Dardanorum, *ŽA* , 54, 1-2, 2004, 5 – 32.
- S. Dušanić, Prosopografske beleške o rudarstvu u Gornjoj-Meziji: porodice imućnih doseljenika na rudničkom tlu, *Starinar*, 56 , Beograd, 2006, 85 – 102.
- S. Dušanić , The miners cults in Illyricum, y: M.C.Domergue, *Pallas*, 50, 1999, 129 – 139.
- S. Dušanić, Julian Strategy in AD. 361, *ZRVI* , 41, Beograd, 2004, 55 – 66.
- E. Imamović, *Antički kultni i votivni spomenici na području Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 1977.
- K. Klodzinski , Equestrian cursus honorum basing on the careers of two prominent officers of the Emperor Marcus Aurelius, In *Tempore* 4, 2010, 1- 15.

- D. Kovačević-Kojić, Prilog proučavanju zanatstva u srednjovjekovnoj Bosni, *GDI BiH*, 10, Sarajevo, 1959, 293.
- M. Koch, Die Turullii und Neukarthago , Nauicula Tubigensis. *Studia in honorem Antonii Tovar*, Tübingen, 1984, 233- 246.
- S. J. Keay, *Roman Spain*, 1988.
- S. Lambrino, Catalogue des inscriptions latines du Musée Leite de Vasconcelos, *O Arqueólogo Português*, 3e série, 1, 1967.
- S. Lazzarini, *Lex metallis dicta : Studi sulla seconda tavola di Vipasca*, Roma, 2001.
- F. Laubenheimer-Leenhardt, Recherches sur les lingots de cuivre et de plomb d' époque romaine dans les régions de Languedoc-Roussillon et de provence-Corse, Suppl. 3, *RAN* , Paris, 1973.
- E. Levy, *West Roman vulgar law. The Law of Property*, Philadelphia, 1951.
- B. Liou, Informations archéologiques: recherches sous - marines, *Gallia* , 40, 1982, 437 – 454.
- A. Mateo , *Observaciones sobre el regimental juridico de la mineria en tierras publicas en epoca romana*, Santiago de Compostela, 2001.
- A. Mateo, *Manceps, redemptor, publicanus. Contribución al estudio de los contratistas públicos en Roma* Santander, 1999.
- H. Mattingly, *The Imperial Civil Service of Rome*, 1910.
- J - B. Mispoulet, *Le régime des mines à l'époque romaine et au moyen age d'après les tables d'Aljustrel*, Paris, 1908.
- R. Mowat, Eclaircissements sur les monnaies des mines, *RN* , 12, 1894, 373 - 414.
- S. Mrozek, Die kaiserlichen Bergwerksprokuratoren in der Zeit des Prinzipats , *Zeszyt* , 34, *Historia* ,4, 1968, 45 - 67.
- S. Mrozek, Die Arbeitsverhältnisse in den Goldbergwerken des römischen Dazien, y: N. M. Andreev , Irmischer J., Polay E., Warkallo W., *Gesellschaft und Recht im Griechisch-Römischen Altertum*. Eine Aufsatzsammlung. Teil 2, Berlin, 1969, 139 – 155.
- S. Mrozek, Die Goldbergwerke im römischen Dazien, y: H. Temporini and Haase W. (eds.), *ANRW* , 11, 6, 1977, 95 – 109.
- M. Mirković, *The Later Late Roman Colonate and Freedom*, Philadelphia, 1997.
- D. S. Potter, *A Companion to the Roman Empire*, 2006.

- P. Le Roux, Procurateur afranchi in Hispania : Saturninus et l'activité minière. *MM* ,26, 1985, 218 – 233.
- M. Rostovtzeff, Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit, *Philologus*, Sup. 9, Leipzig, 1904.
- M. Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, II, Oxford, 1957.
- M. Rostovtzeff , *Studien zur geschichte des römischen Kolonates*, Leipzig-Berlin, 1910.
- A. Soromenho, *La table de bronze d'Aljustrel*, Lisbonne, 1877.
- P. Southern , *The Roman Army, A Social and Institutional history*, Oxford, 2007.
- U. Täckholm , *Studien über den Bergbau der römischen Kaiserzeit*, Diss., Uppsala, 1937.
- M. Talamanca, *Contributi allo studio delle vendite all'asta nel mondo classico*, Roma, 1954.
- A. Tranoy, *La Galice romaine. Recherches sur le nord-ouest de la péninsule Ibérique dans l'Antiquité* , Paris, 1981.
- S. Treggiari, *Roman freedmen during the Late Republic*, Oxford Clarendon Press, 1969.
- R. Thouvenot, *Essai sur la province romaine de Bétique*, Paris, 1940.
- R. F. Tylecote, *The prehistory of metallurgy in the British Isles*, London, 1986.
- H. G.Pflaum, *Les procurateurs équestres sous le Haut-Empire romain*, Paris. 1950.
- H.G.Pflaum, *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain*, Paris, 1960-1.
- H.G. Pflaum, *Les carrières procuratoriennes équestres sous le Haut-Empire romain. Supplement* , Paris, 1982.
- O. Hirschfeld , *Die kaiserlichen Verwaltungsbeamten bis auf Diokletian*, Berlin. 1905.
- O. Hirschfeld, Der Grundbesitz der römischen Kaiser in den ersten drei Jahrhunderten ,1902, y: O. Hirschfeld (ed.), *Kleine Schriften*, Berlin, 1913, 516 – 575.

Научно наставном Већу Филозофског факултета у Београду

Реферат о квалификованости кандидата и подобности предложене
теме за докторску дисертацију

мр Жељка Шајин, *Уређење римских рудника сребра и олова у
шпанским провинцијама и у Илирику*

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Жељка (Драге) Шајин рођена је 20. априла 1978. године у Мркоњић-Граду, у (тада) Југославији. Након завршетка гимназије, 1996/1997. године, уписала је студије историје на Филозофском факултету Универзитета у Бањој Луци. Дипломирала је 2003. из области историја старог века са темом *Рано хришћанство и Рим*. На Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Београду (Катедра за историју старог века) уписала је постдипломске студије 2003/2004. године. Магистарски рад на тему: *Римски рудници жељеза сјеверозападне Босне* одбранила је 2008. године на Филозофском факултету у Београду, Одељења за историју, Катедра за историју Рима – ментор проф. др Слободан Душанић. За сарадника на Одељењу за историју Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци на предметима Стари Исток, Стара Грчка и Хеленизам и Антички Рим изабрана је 2005. године. У звање вишег асистента изабрана је 2009. године, а током школске 2009/2010. године обављала је дужност секретара Одсека за историју Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци. Као што се види из наслова њеног магистарског рада и приложене

библиографије, мр Жељка Шајин се бави римским рударством у Илирику и другим деловима Царства – стога би се тема њене докторске дисертације тицала тог научног питања.

2. Предмет и циљ дисертације

Предмет доктората јасно је изражен предложеним насловом: *Уређење римских рудника сребра и олова у шпанским провинцијама и у Илирику.*

Рудници сребра и олова Шпаније и Илирика као најзначајнији руднички региони били су предмет истраживања бројних научних студија које су се бавиле овим питањем привредне историје Римског царства. Ти научни радови (види приложену литературу) су са различитих становишта прилазили проблему организације рударства у овим провинцијама, суочавајући се са овим питањем као проблемом привредне историје међусобно удаљених делова Царства. Намера мр Шајин је да покаже заједничке елементе у развоју римске управе у рудницима сребра и олова у Илирику и Шпанији од времена Принципата па све до времена позног Царства. Притом она ће покушати да упоредо истражује рударство у овим областима, имајући у виду притом све разлике које су постојале: географске, привредне, хролошке, етничке, културне и друге.

Жеља кандидата је да питања уређења рудника у Илирику и Шпанији истражује компаративним приступом. Она ће испитивати управна питања везана за рударство у овим областима. Један од главних циљева ове дисертације јесте да покаже континуитет царске економске политике према рудничком сектору као и да испита тврдњу да су рудници сребра и олова Илирика у доба Царства били од примарног значаја за римску државу.

3. Опис садржаја (структура рада по поглављима)

Докторска дисертација на тему *Уређење римских рудника сребра и олова у*

шпанским провинцијама и у Илирику састојаће се из укупно пет тематских целина а то су: Увод, Шпанија, Илирик, Културно-историјска разматрања и Римска рудничка легислатива позног Царства. Дисертација ће такође садржавати прилоге у које спадају: текст и превод закона *Lex territorio metalli Vipascensis dicta* и *Lex metallis dicta* као и одредбе десете књиге Теодосијевог кодекса, *De metallis et metallariis*, које се директно односе на руднике и рударе током позног Царства.

(1) Увод

Увод се састоји из образложења теме које прати историјат истраживања са освртима на главне научне студије о овом питању. Други део увода односи се на почетке рударства у провинцијама, тј. на римске руднике сребра и олова у доба Републике.

(2) Шпанија.

Друга тематска целина под насловом *Шпанија* састављена је из три поглавља. У првом поглављу, *Римски рудници сребра и олова на подручју Шпаније у вријеме Републике*, истраживаће се питање преласка рудника у јужном делу Шпаније под римску власт након завршетка Другог пунског рата. Садржај овог поглавља обухвата организацију рудника сребра и олова на подручју Нове Картагине, затим насељавање Италика, као и последице које је рударство оставило на развој локалне заједнице – правни статус града. Осим тога, ослањајући се на претходне студије о рудницима Нове Картагине, посебна пажња биће посвећена просопографским истраживањима натписа са оловних слитака пронађеним широм Медитерана. Ти слитци осветљавају везе између рударства у Царству и низа познатих личности из других извора. То су припадници витешког и сенаторског staleжа који су улагали новац у рударство и стицали знатну

материјалну корист од тога.

Друго поглавље у склопу ове целине, *Римски рудници сребра и олова у вријеме раног Царства*, тиче се рудника с почетка епохе Принципата, уз осврт на настанак посебне царске администрације надлежне за руднички сектор.

Како је једно од интересовања мр Шајин питање рудничке администрације у склопу финансијске прокурателе Шпаније, биће дискутовано и о питањима рудника злата. Иако рудници злата нису предмет ове студије њихов правни статус као и рудничка администрација која је њима управљала били су саставни део јединствене рудничке прокурателе.

Ова друга тематска целина садржаваће и треће поглавље друге тематске целине под насловом: *Законици рудника Випаске*. У том поглављу истраживће се правни статус рудничких дистрикта тј. рудничка легислатива из времена владавине цара Веспасијана. Ове законодавне одредбе представљају јединствену легислатива која се тиче функционисања рудничких дистрикта сребра и олова. Након увода о историјату проналаска таблица из Випаске, садржај овог поглавља дели се на два поднаслова, *Lex territorio metalli Vipascensis dicta* и *Lex metallis dicta*. У сваком од њих дата је анализа чланова законика уз приказ главних проблема у тумачењу појединих одредаба закона.

Циљ овог поглавља јесте анализа правног статуса колона и тумачење начина њиховог организовања. Покушаће се приказати административно уређење рудника. Кандидат сматра да ће, уврштавањем законика рудника Випаске у дискусију и компаративна анализа према илирском рударству, стећи увид у правни оквир за разумевање статуса колона на подручју Илирика. Притом, она очекује да се на овај начин може стећи боље разумевање целокупне организације различитих рудничких области.

(3) Илирик

Трећа тематска целина, *Илирик*, садржаваће четири поглавља. У уводу ће бити приказан почетак римске експлоатације рудника сребра и олова као и процес организације рудничких дистрикта. Три посебна поглавља бавиће се засебно с три најзначајнија рудничка региона Илирика у којима се копало и прерађивало сребро и олово.

Прво поглавље, *Рудници сребра и олова на подручју Домавије*, истражује организацију рудника на подручју Домавије. Ти рудници протезали су се на подручје две провинције, Паноније и Далмације. Намера кандидата је да анализира каријере царских званичника који су, као прокуратори, управљали рудничким дистриктима. На основу епиграфске грађе могуће је проучавање војних и цивилних каријера управника домавијских рудника. Тематика овог поглавља обухвата и међусобне односе и утицаје између Домавије и суседног рудничког дистрикта -- нарочито утицај рудника на развој Домавије, тј. на правни положај овог насеља.

Рудници сребра и олова на подручју Авале и Космаја, наредно поглавље, тиче се питања експлоатације сребра и олова у горњо-мезијским рудницима.

Истраживање ће се вршити углавном на основу епиграфске и нумизматичке грађе. Авалски и космајски руднички регион су били необично значајни, а уз њих је био везан и рудник на планини Рудник. На основу натписа могуће је просопографски истраживати прокураторе који су били на челу авалског и космајског рудничког дистрикта. Поред тога, натписи омогућавају увид у неке аспекте култног живота људи који су у рудницима радили. Биће анализиран однос између поменутих рудничких дистрикта и Сингидунума са посебним освртом на време трећег века. Тада је у Илирику дошло до обједињавања рудничких региона са градовима у њиховом суседству. У рудничким подручјима Горње Мезије биле су римске легије као и помоћне јединице, па ће кандидаткиња пажњу посветити

улози римске војске на територији рудничких дистрикта.

Циљ мр Шајин у овом поглављу јесте да прикаже начин организације рудничких дистрикта Горње Мезије, као и да нагласи значај рударства са римску државу. Тај значај се може илустровати и у размештају помоћних јединица по унутрашњости Горње Мезије током другог и трећег века. Војска је била ту присутна, иако су римски цареви избегавали да користе војску као полицијске јединице, тј. нису желели да војници буду отргнути од свог главног занимања, одбране сигурности Царства од напада спољног непријатеља. Уз то, кандидаткиња ће се бавити породицама богатих досељеника, насељаваних у рудничким областима.

Треће поглавље, *Римски рудници сребра и олова Дарданије*, бави се рударством ових метала на подручју данашње Сочанице, у долини Ибра, данас на северном Косову и Метохији. Истраживања ће се бавити епиграфском грађом, која даје основа за разумевање управљачке структуре локалних рудника. Већина натписа потиче из трећег века, када је забележен највећи интензитет производње. За Сочаницу као и за Домавију и Сингидунум располажемо директним подацима о међузависности рудника и града у његовом непосредном суседству. У том смислу значајна пажња биће посвећена промени статуса ових градова, *metalla municipii Dardanorum/ colonia metallorum Domavianorum*, тј. начинима повезивања рудничке територије са суседним градовима. У Дарданији је приметно присуство ослобођеника сенаторских и витешких породица који су деценијама стицали добит експлоатишући руднике.

Четврто поглавље, *Римски рудници сребра и олова Илирика у доба позног Царства*, бави се променама у рударству, променама, које је донео четврти век, након реформи царева Диоклецијана и Константина. На основу присуства царских прокуратора у рудничким регионима Илирика

истраживаће се да ли су поменуте реформе промениле средњи ниво власти у систему организације царских рудника. И поред обједињавања рудничких градова са градовима у суседству и преузимања обавеза локалних прокуратора од стране градских достојанственика, није дошло до муниципализације рудничких региона тј. њихов статус као фискалног домена и даље је остао непромењен. Али, остаје питање да ли се монетарна реформа Константина Великог одразила на ниво производње сребра у рудницима Илирика.

Намера мр Шајин у трећој тематској целини јесте да представи како је римска држава, приликом организовања рудничких дистрикта на подручју Илирика, применила искуства и правну регулативу стечену на подручју Шпаније. Она сматра да је могуће доказати да су руднички региони Илирика након исцрпљивања шпанских депозита почетком Принципата постали руднички регион од примарног значаја за римску монетарну и економску политику, као и да је начин организације експлоатације илирских рудника сребра и олова показатељ континуитета римске царске политике према рударству. Због већег обима експлоатације, као и због различитих спољно-политичке околности, царска канцеларија је прибегавала централизацији рудничких активности, тј. посебна рудничка администрације била је формирана унутар канцеларије *a rationibus*.

(4) Културно-историјска разматрања

Четврта тематска целина, *Културно-историјска разматрања*, односи се на културну историју римског рударства. Пажња кандидата ће бити усмерена на руднички пантеон на који је утицала специфична рударска свакодневница. На основу вотивних споменика пронађених на територији илирских рудничких дистрикта анализираће се различите манифестације

рударске побожности. Ти натписи сведоче о тешком животу рудара, као и о утеси коју су они тражили у оностраном. На основу имена дедиканата може се установити хетерегони састав становништва рудничких дистрикта. Међу тим становницима има и припадника локалних племена али су пристигли и рудари из из западних и источних крајева Царства.

(5) Римска рудничка легислатива позног Царства

Римска рудничка легислатива Позног Царства, као тематска целина односи се на законе доношене током четвртог века. Питања која проистичу из ове теме издвојена су као засебна целина из неколико разлога. Прво, ради о законским одредбама Теодосијевог кодекса које су регулисале питања као што су: бекства рудара, недостатак радне снаге, тражење руде, напуштање рудничких региона Илирика од стране локалних рудара и откуп златне прашине. Поменуте одредбе су једина сачувана легислатива која нам пружа податке о тим важним питањима рудничке организације. На основу њих упознајемо се с једним од највећих проблема римске државе, пробемом недостатка радне снаге. Како је римски монетарни систем након реформи цара Константина био заснован на златном солиду, готово све одредбе поменутог закона тичу се експлоатацију рудних депозита злата али не и сребра. То је и главни разлог зашто је ово поглавље издвојено из треће тематске целине и посебно обрађено. Овако постављен, овај проблем омогућава мр Шајин да посебно истражи царску политику према рудницима током четвртог века, као и да анализира промене које су се у међувремену одиграле.

(6) Закључак

У Закључку, мр Шајин ће изложити основне карактеристике римске политике према рудницима сребра и олова од времена Принципата до

времена Позног Царства. Притом, закључак ће обухватати закључке сваке тематске цјелине понаособ. Кандидаткиња ће указаће на везе између модела рудничке експлоатације који је настао на подручју шпанских провинција и начина организација рудника у Илирику. Такође, мр Шајин ће дати приказ организације илирских рудника сребра и олова, при чему ће нагласити анализу везану за централизацију рударства у римском Царству.

(7) Прилог

Због значаја одредби закона рудника Випаске за истраживање правног статуса рудника сребра и олова у доба римског Царства, као и неопходности које проистичу из горње дискусије, у прилогу ће мр Шајин изложити текстове закона *Lex territorio metalli Vipascensis dicta* и *Lex metallis dicta*, с преводом на српски. Такође, она ће приложити и текстове одредаба десете књиге Теодосијевог кодекса, *De metallis et metallariis*, такође у преводу на српски и уз латински оригинал.

4. Основне хипотезе од којих ће се полазити у истраживању

Мр Шајин ће у овом раду настојати докаже неколико хипотеза. Захваљујући осиромашењу рудних депозита Шпаније центар римског рударства померао се ка истоку. Нови руднички систем који је настао на тлу Шпаније почетком Принципата био је оквир за организацију рудничких дистрикта на подручју Илирика. Интензивирање рудничке експлоатације забележено је у време владавине цара Трајана и Хадријана а присуство припадника царске канцеларије на овом подручју сведоче римски руднички новци именовани од стране истих владара. Индиректни модел експлоатације који је развијен на подручју Шпаније биће примењен и на простору Илирика. Колони су експлоатисали рудничке јаме на територији илирских рудничких

дистрикта које су претходно куповали од фиска и тиме стицали *proprietas*. Тако су они постали пословни партнери царске благајне. Уколико ово буде прихваћена ова аналогија са ситуацијом у Шпанији, биће могуће ново тумачење рударских натписа пронађених на простору Илирика. На основу епиграфске грађе и просопографских истраживања кандидат ће показати да је особље шпанских рудника учествовало у организацији рудничких дистрикта Илирика средином другог века. По каријерама највиших римских званичника може се видети значај илирских рудника сребра и олова за римску државу. Ти званичници били су вишег ранга него царски прокуратори који су управљали рудницима Дакије. Долазили су из кругова веома блиских римским царевим али и истакнутим сенаторима и припадницима витешког staleжа. Коначно, главна хипотеза јесте да су рудници сребра и олова Илирика били подручје од примарног значаја за римску државу у вријеме Царства. Од времена Принципата па све до позног Царства рудници Илирика су били су у центру питања римске привредне стабилности.

5. Методе које ће се у истраживању применити

Мр Шајин ће користити аналитички метод и метод поређења. Аналитички метод подразумева детаљну анализу индиректног модела рудничке експлоатације који је настао на подручју шпанских провинција за време Принципата и анализу организације рудничких дистрикта на подручју Илирика са посебним акцентом на каријере царских званичника. Поред аналитичког метода током дисертације кандидат ће користити и метод поређења којим ће се омогућити проучавање процеса организације рударства на подручју Шпаније и Илирика као саставних делова јединственог система римског рударства. Али, главни приступ мр Шајин

биће историографски у ширем значењу те речи. То значи да ће појаве економског живота Царства (рударство) разматрати у хронолошком, географском, етничком и културном оквиру.

6. Очекивани резултати и научни допринос

Мр Шајин жели да у овој дисертацији докаже постављене хипотезе о континуитету царске економске политике према рудницима сребра и олова у доба римског Царства. Она жели да прикаже пре свега примену индиректног модела организације рудничких дистрикта на подручју Илирика и примену важеће рудничке легислативе као правног основа за уређење илирских рудника. Уз помоћ законика рудника Випаске она ће приступити питањима статуса, права и обавезе колона ангажованих у рудницима сребра и олова у Илирику. Колони нису закупци царске имовине, жели да покаже мр Шајин, већ власници рудничких јама и пословни партнери царске благајне.

7. Закључак

Уверени смо да досадашња спрема квалификује мр Жељку Шајин да пријави тему за докторат под насловом. *Уређење римских рудника сребра и олова у шпанским провинцијама и у Илирику* (види погл. 1 овог реферата). Сматрамо да су предмети и циљ овако формулисане теме јасни, научни оправдани, изводљиви и потребни (погл. 2). Направљен је план за израду овог рада (види погл. 3), формулисане су основне хипотезе од којих ће кандидат кренути (погл. 4). Кандидат има добро утемељену представу о методама које ће користити у раду (погл. 5), а па се може говорити о очекиваним резултатима и научним доприносима (погл. 6).

Стога, предлажемо Научном Већу Филозофског факултета да мр Жељки Шајин одобри тему за израду докторске дисертације под насловом *Уређење римских рудника сребра и олова у шпанским провинцијама и у Илирику*.

У Београду, 13. децембра 2013.

Комисија:

др Ивана Поповић, научни саветник Археолошког института

проф. др Војин Недељковић

доц. др Снежана Ферјанчић

ванр. проф. Жарко Петковић, ментор